

MATERIAŁY ARCHIWALNE W POLSKIM SYSTEMIE PRAWNYM

W następstwie działań każdej instytucji publicznej powstaje szeroko rozumiana dokumentacja, która ma znaczenie jako źródło informacji o wartości historycznej i tej racji powinna być go przechowywana wiecześnie. Te działania dotyczące ochrony archiwaliów tworzą konieczność powstawania przepisów prawnych, których ogół można nazwać prawem archiwalnym. Prawo archiwalne należy uznać za dziedzinę prawa publicznego (administracyjnego), choć obejmuje ono również elementy cywilno-, jak i karnoprawne [10]. Celem artykułu jest ukazanie jaka jest ochrona materiałów archiwalnych w Konstytucji Rzeczypospolitej i ustawach.

Podstawowym aktem prawnym, gdzie zawarta jest definicja materiałów archiwalnych jest ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i o archiwach z dnia 14 lipca 1983 r. [2]. Zawiera ona w art. 1 definicję legalną materiałów archiwalnych. Brzmi ona: Materiałami archiwalnymi wchodzącymi do narodowego zasobu archiwalnego, zwanymi dalej "materiałami archiwalnymi", są wszelkiego rodzaju akta i dokumenty, korespondencja, dokumentacja finansowa, techniczna i statystyczna, mapy i plany, fotografie, filmy i mikrofilmy, nagrania dźwiękowe i wideofonowe, dokumenty elektroniczne w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz. U. z 2017 r. poz. 570, z 2018 r. poz. 1000, 1544 i 1669 oraz z 2019 r. poz. 60) oraz inna dokumentacja, bez względu na sposób jej wytworzenia, mająca znaczenie jako źródło informacji o wartości historycznej o działalności Państwa Polskiego, jego poszczególnych organów i innych państwowych jednostek organizacyjnych oraz o jego stosunkach z innymi państwami, o rozwoju życia społecznego i gospodarczego, o działalności organizacji o charakterze politycznym, społecznym i gospodarczym, zawodowym i wyznaniowym, o organizacji i rozwoju nauki, kultury i sztuki, a także o działalności jednostek samorządu terytorialnego i innych samorządowych jednostek organizacyjnych - powstała w przeszłości i powstająca współcześnie.

Już w samej definicji zawarte zostały odniesienia do ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne [7], w której zawarte zostały definicje pojęcia dokument elektroniczny. Ponadto należy rozgraniczyć od pojęcia zabytków zawarte w art. 3 pkt 1 [6, 9]; od pojęcia materiały biblioteczne [4, 9] i zbiory muzealne muzeum [3, c. 9].

Unormowanie regulacji prawnych dotyczących materiałów archiwalnych zacząć trzeba od norm zawartych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku [1]. W art. 6 zobowiązuje ona władze publiczne do zapewnienia odpowiednich warunków do upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, co w odniesieniu do archiwaliów oznacza w szczególności utrzymywanie odpowiednich instytucji oraz podejmowanie działań służących ochronie materiałów archiwalnych. Ponadto art. 73 [1] określa, że w Rzeczypospolitej obowiązuje wolności badań naukowych, korzystania z dóbr kultury, a także nauczania i twórczości artystycznej. Realizacja tych wolności może być związane z dostępem do materiałów archiwalnych.

Wspominania wyżej ustawa narodowym zasobie archiwalnym i o archiwach zawiera obowiązek ochrony archiwaliów (art. 12) [2] oraz wprowadza zakaz ich wywozu za granicę bez odpowiedniego zezwolenia (art. 14) [2]. Przestrzeganie tych nakazów jest zabezpieczone sankcjami karnymi, przewidzianymi w przepisach karnych, zawartymi w artykułach od 52 do 54 tej ustawy [2]. Ponadto art. 12a [2] daje podstawę do zastosowania środka zapobiegającego zniszczeniu, uszkodzeniu lub utracie archiwaliów poprzez ich czasowe przeniesienie do archiwum państwowego, a art. 14b [2] określa, że zwrotu materiałów archiwalnych wyprowadzonych z naruszeniem prawa z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej należy dochodzić zgodnie z regułami określonymi w ustawie z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury. [8].

Ustawa archiwalna określa, że państwowe materiały archiwalne mogą być przechowywane w archiwach wyodrębnionych (art. 31) [2]. Z nich szczególny status ma Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Przechowuje on materiały archiwalne Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu i Służby Bezpieczeństwa [5].

Relacje prawne niższego rządu zawarte są w całym szeregu rozporządzeń, które mają delegację ustawową i zadaniem ich jest tworzenie procedur postępowania z materiałami archiwalnymi.

Bibliografia

1. Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku (Dz.U. z 1997, nr 78, poz. 483 z zm.).
2. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i o archiwach (tekst jedn.: Dz. U. z 2019, poz. 553, 730).
3. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 987 z późn. zm.).
4. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 642 z późn. zm.).
5. Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz. U. z 2018 r. poz. 2032 i 2529 oraz z 2019 r. poz. 131)
6. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 z późn. zm.).
7. Ustawa z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz. U. z 2005, nr 64 poz. 565).
8. Ustawa z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury. (dz. U. z 2017 poz. 1086).
9. Niewęglowski A., Poźniak-Niedzielska M., Przyborowska-Klimczak A., Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturalnego, Wolters Kluwer 2015.
10. W. Pęksa, Prawo archiwalne – wprowadzenie do zagadnienia, [w:] Prawo archiwalne. Stan aktualny i perspektywy zmian, red. H. Robótka, Toruń 2007, s. 17–20.